

13. ДАВіО, Ф. Р. -1417, оп. 3, спр. 12.
14. ДАВіО, Ф. Р. -1421, оп. 1, спр. 3.
15. ДАВіО, Ф. Р. -1417, оп. 1, спр. 42.
16. ДАВіО, Ф. Р.-1417, оп. 1, спр. 17.
17. ДАВіО, Ф. Р.- 1495, оп. 6, спр.3.
18. Бабій Л. Політика румунської окупаційної влади щодо залучення до співпраці сільського населення Вінниччини в роки Другої світової війни // ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Наукові записки. Серія: Історія, 2023. Вип. 45.
19. Лисенко О. Україна у Другій світовій війні: погляд з XXI ст. Історичні нариси: у 2-х т. Т. 2. Київ: Наукова думка, 2010, 650 с.
20. ДАВіО, Ф. Р.- 4897, оп. 1, спр. 15.

Олександра Коваленко

ВИКОРИСТАННЯ КРАЄЗНАВЧИХ МАТЕРІАЛІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕМИ «ГОЛОДОМОР-ГЕНОЦИД 1932–1933 РР. В УКРАЇНІ»

Анотація. У статті розглянуто можливості використання краєзнавчих матеріалів Поділля у вивченні теми «Голодомор-геноцид 1932–1933 рр. в Україні» у шкільному курсі історії. На основі архівних документів, усних свідчень, фрагментів документальних фільмів та інших локальних джерел проаналізовано механізми проведення хлібозаготівель, форми спротиву селян радянському режиму та наслідки геноциду для місцевих громад. Показано дидактичний потенціал цих матеріалів у формуванні в учнів історичного мислення, навичок джерелознавчої критики, етичної рефлексії та національної самосвідомості. Особлива увага приділена методиці критичного читання джерел «у контексті» та ролі аудіовізуальних свідчень, зокрема фільму «Голодомор-геноцид 1932–1933 років: український опір».

Ключові слова: Голодомор, геноцид, Поділля, Вінниччина, краєзнавчі матеріали, архівні документи, усні свідчення, історична освіта, дидактичний потенціал, національна пам'ять.

Oleksandra Kovalenko

USE OF LOCAL HISTORY MATERIALS IN STUDYING THE TOPIC «THE 1932-1933 FAMINE-GENOCIDE IN UKRAINE»

Abstract. The article discusses the possibilities of using local history materials from Podillia in studying the topic "The Holodomor-genocide of 1932-1933 in Ukraine" in the school history course. Based on archival documents, oral testimonies, fragments of documentary films, and other local sources, the mechanisms of grain requisitioning, forms of

peasant resistance to the Soviet regime, and the consequences of genocide for local communities are analyzed. The didactic potential of these materials in shaping students' historical thinking, source criticism skills, ethical reflection, and national self-awareness is demonstrated. Particular attention is paid to the methodology of critical reading of sources "in context" and the role of audiovisual evidence, in particular the film "The Holodomor-Genocide of 1932–1933: Ukrainian Resistance."

Keywords: *Holodomor, genocide, Podillia, Vinnytsia region, local history materials, archival documents, oral testimonies, historical education, didactic potential, national memory.*

Тема Голодомору 1932–1933 рр. залишається однією з найтрагічніших сторінок історії України, що потребує системного осмислення не лише в загальнонаціональному, але й у регіональному вимірі. Вивчення цієї проблеми через краєзнавчі матеріали дає змогу глибше зрозуміти механізми та наслідки геноциду на рівні окремих громад, відтворити долі конкретних людей, зафіксувати локальні особливості перебігу подій. Поділля є одним із регіонів, що зазнали значних людських втрат у роки Голодомору, а тому саме документальні фільми, місцеві архіви, спогади та «Книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933» є унікальними джерелами для дослідника й педагога. Для шкільного курсу історії України робота з такими матеріалами одночасно формує дослідницькі компетентності, історичне мислення, уміння джерелознавчої критики та етичну чутливість. Актуальність зумовлена й сучасною потребою суспільства протистояти маніпуляціям пам'яттю, виробляючи на уроках інструменти відрізнєння пропаганди від документального знання.

Мета полягає у тому, щоб на прикладі Подільського регіону розкрити дидактичний потенціал краєзнавчих джерел для вивчення теми «Голодомор-геноцид 1932–1933 рр. в Україні» у 10 класі, визначити науково обґрунтовані підходи до їх критичного аналізу, окреслити моделі навчальної діяльності, що поєднують роботу з документами та усноісторичними свідченнями, і показати, як локальні матеріали допомагають реконструювати перебіг трагедії, форми опору, адаптації та морально-етичні аспекти осмислення цієї теми.

Одним із базових краєзнавчих джерел для вивчення трагедії на Вінниччині є «Національна книга Пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 рр. – Вінницька область». Видання містить систематизовані списки жертв по кожному району, а також окремі фрагменти спогадів очевидців, які дають змогу реконструювати соціально-демографічну картину голоду. Це не лише реєстр імен, а й важливий інструмент осмислення масштабу трагедії на локальному рівні. Наукове значення цього збірника полягає в тому, що він поєднує офіційні архівні дані з усними свідченнями, що дозволяє простежити, як загальнодержавна політика вилучення хліба втілювалася в конкретних селах і громадах [1].

Постанови обкомів і райкомів унаочнюють механіку тиску на виробників і примусу до «більшовицьких темпів». Постанова бюро Вінницького обкому КП(б)У щодо проведення збиральної кампанії 1932 р. констатує «ганебні наслідки» й прямо наказує організувати масову роботу, «боротьбу з куркулем», розгорнути «соцзмагання та ударництво» з метою «найменших втрат у визначені терміни». У навчальному процесі такий текст стає ключем до розуміння, що адміністративні директиви були не «нейтральними плановими завданнями», а ланками в ланцюгу насильства: вони легітимували тотальне вилучення, заборону колгоспної торгівлі, «натуральні штрафи», «чорні дошки», криміналізацію збирання колосків. Учителю може запропонувати учням реконструювати причинно-наслідкову схему між мовою постанови («мобілізація сил») і наслідками, засвідченими на рівні сіл (ростом смертності, відчаєм, втечею, протестами) [2].

Також документи про хід хлібозаготівель восени 1932 р. Спецповідомлення П. Рахліса від 1 листопада 1932 р. демонструє, як «відсутність належного і своєчасного нажиму» на одноосібників і «твердосдатчиків» розглядається як головний «дефект», а «тенденції невиконання» – як ворожа активність; фіксуються крадіжки під час обмолоту, «антирадянська агітація», спроби приховування хліба, навіть втечі до лісу [3, с. 338–340]. На уроці цей текст працює як «контрапункт» до людських свідчень: педагог організує зіставлення офіційної лексики («недовіра реагування») із досвідом голодувальників, котрі «випікали хліб з суміші гречки, проса, вівса та відходів» і масово хворіли – опис, що міститься в липневому повідомленні 1932 р. по Липовецькому району. Таке зіставлення формує у старшокласників навички деконструкції мови влади й етичне розуміння, чому «самозаготовки» чи «зрізання незосрілих колосків» були не «злочином», а стратегією виживання.

Наприклад, усні свідчення подолян, зібрані в регіональних публікаціях 1990-х, що фіксують репертуар виживання, соціальну мікродинаміку, диференціацію доступу до ресурсів. У методичному плані ці свідчення потребують етичної рамки: учитель попередньо узгоджує з класом правила «безпечного читання» травматичних текстів, обмежує натуралістичні деталі, забезпечує психологічні «виходи» після обговорення, розмежовує засвідчення пам'яті та її можливої фрагментарності й ретроспективної інтерпретації.

Важливою дидактичною лінією є показ форм опору і саботажу на Вінниччині, наприклад, фільм від ГО «Подільська спадщина» «Голодомор-геноцид 1932–1933 років: український опір» є важливим краєзнавчим аудіовізуальним джерелом, що розкриває трагедію голоду крізь призму подій на Поділлі, зокрема у селах Вінницької області [4]. Стрічка показує, як українське село, попри страх і репресії, намагалося чинити опір радянському окупаційному режиму в роки геноциду. У центрі сюжету – долі простих селян, які відмовлялися вступати до колгоспів, ховали зерно, рятували дітей і сусідів,

ризикували життям, але зберігали людяність. Через архівні документи, спогади очевидців та реконструкції подій фільм відтворює атмосферу страху, зневіри й водночас – гідності українців, що не скорилися тоталітарній системі.

Особливе місце у фільмі займає історія Поділля як прикордонного регіону, де на початку 1930-х років колективізація й репресії мали особливо жорстокий характер. Архівні матеріали Державного архіву Вінницької області свідчать, що вже 1932 року третина господарств була колективізована, а населення масово висловлювало спротив – від втеч і саботажу до стихійних повстань. Фільм демонструє, що саме селянство, яке становило понад 80% населення України, стало головною ціллю сталінського геноциду – адже саме воно зберігало мову, культуру, віру та національну ідентичність. Використання фрагментів промови Рафаеля Лемкіна, який уперше визначив злочин проти українців як геноцид, надає стрічці міжнародного і правового виміру. Цей фільм не лише документує трагедію, а й нагадує сучасникам про ціну свободи, силу опору та моральний обов'язок пам'ятати [4].

Ключовим методичним принципом лишається критичне читання джерела «в контексті»: спецповідомлення читаються не як «нейтральний факт», а як продукт органів, зацікавлених у виправданні вилучень і тиску; постанови – як інструменти мобілізації й репресії; довідки про «викривлення» – як спроби каналізувати провину в «низову» ланку. Такий підхід узгоджується з найкращими практиками історичної освіти: роботи з суперечливими наративами, розрізнення рівнів аналізу, навчання на доказах, травма-інформоване викладання, локальна історія як місток до загальноукраїнського й світового контекстів [3].

Вивчення теми Голодомору-геноциду 1932–1933 рр. на основі краєзнавчих матеріалів Поділля демонструє, що локальні джерела, архівні документи, усні свідчення, фрагменти фільмів – є незамінним інструментом формування глибокого історичного розуміння трагедії. Вони дають можливість не лише побачити загальнонаціональну катастрофу через долі конкретних людей і громад, а й відчутти моральний вимір подій, що в офіційних радянських звітах часто зводився до статистики. Такі матеріали допомагають учням досягнути механізми репресій, форми опору та прояви людяності в умовах геноциду, розвивають навички критичного мислення, джерелознавчої критики й етичного аналізу історії.

У методичному плані використання краєзнавчих матеріалів дозволяє реалізувати компетентнісний підхід у шкільній історичній освіті, поєднуючи роботу з письмовими, візуальними та усноісторичними джерелами. На прикладі Вінниччини учні вчать співвідносити локальні події із загальноукраїнським контекстом, усвідомлювати причинно-наслідкові зв'язки між політикою радянської влади та масовими людськими втратами, розуміти Голодомор як цілеспрямований акт геноциду проти українського народу. Залучення

сучасних краєзнавчих фільмів, таких як «Голодомор-геноцид 1932–1933 років: український опір», підсилює емоційно-пізнавальний компонент навчання, формує в учнів національну самосвідомість і шану до історичної пам'яті.

Отже, робота з подільськими архівами, усними джерелами та аудіовізуальними свідченнями перетворює вивчення Голодомору на процес осмислення не лише минулого, а й морального досвіду народу. Такий підхід дозволяє виховувати покоління, здатне розрізняти правду й пропаганду, цінувати свободу, людську гідність і національну єдність – ті засади, без яких неможливо зрозуміти уроки історії та запобігти повторенню подібних трагедій у майбутньому.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Національна Книга пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 рр. в Україні. Вінницька область. упоряд.: Лациба В. П., Вишга В. В., Кравченко П. М. Вінниця: ДП «ДФК», 2008. 1104 с.
2. Бакіна О. Матеріали до уроку «Голод на Поділлі». Освітній проект «На Урок» для вчителів. URL: <https://naurok.com.ua/materiali-do-uroku-golod-na-podilli-402187.html> (дата звернення: 27.10.2025).
3. Голод та голодомор на Поділлі 1920–1940 рр. Збірник документів і матеріалів. Вінниця, 2007. 704 с.
4. ГО «Подільська спадщина». Фільм «Голодомор-геноцид 1932–1933 років: український опір». Серія 1, 2024. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=_iRUbJifq7s (дата звернення: 27.10.2025).

Богдана Чернега

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ РІДНОГО КРАЮ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Анотація. У роботі розглядається проблема впровадження інноваційних методів у процес вивчення історії рідного краю в умовах цифровізації освіти. Акцент зроблено на важливості поєднання традиційних і сучасних педагогічних підходів, що сприяють підвищенню мотивації учнів, розвитку їхніх дослідницьких навичок та формуванню ціннісного ставлення до історико-культурної спадщини свого регіону. У контексті цифрових трансформацій освіти особливу увагу приділено використанню інтерактивних технологій, мультимедійних ресурсів, онлайн-платформ, які відкривають нові можливості для вивчення минулого. Зазначено, що інноваційні методи навчання сприяють активізації пізнавальної діяльності школярів, формуванню у них уміння критично мислити, аналізувати історичні події та робити власні висновки.

Ключові слова: інноваційні методи, історія рідного краю, цифровізація освіти, інтерактивні технології, мультимедійні